

УДК 323.1
ББК 66.041

КОАЛІЦІЙНИЙ УРЯД ВІТЧИЗНЯНОГО ФРОНТУ ПОВОЄННОЇ БОЛГАРІЇ ТА БОРОТЬБА ЗА РЕЖИМ НАРОДНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

В. І. Бурдяк

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;
58012, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2;
тел. +38 (050) 67-87-627; e-mail: vira_burdjak@rambler.ru*

У статті проаналізовано події політичної історії Болгарії повоєнного періоду. Автор доводить, що Вітчизняний Фронт, як неурядова інституція лівоорієнтованих політичних сил, що боролися за звільнення країни від фашизму, зміцнив свої позиції з приходом у країну радянських військ. Зі створення коаліційного уряду Вітчизняного Фронту розпочалася швидка його еволюція до ліворадикальної (комуністичної) альтернативи при формуванні режиму народної демократії. Водночас становлення режиму народної демократії в країні відбувалося далеко не демократичним шляхом. На думку автора, причини становлення саме такого, спотвореного режиму народної демократії у повоєнній Болгарії залежали від потужного впливу зовнішнього, радянського фактора, запровадження звичних для СРСР методів боротьби проти «ворогів народу», ліквідації багатопартійності та насадження тотальної монополії однієї – комуністичної партії й її ідеології.

Ключові слова: *Болгарія, Вітчизняний Фронт, політичні партії, режим народної демократії, коаліційний уряд, опозиція, репресії, Народні суди.*

Після перемоги антигітлерівської коаліції у Другій світовій війні розпочався новий етап розвитку Європи, основним вектором якого став рух до демократії і соціального прогресу. Європейці відходили від того капіталізму, який у свідомості більшості населення закономірно асоціювався з глибокою структурною кризою 20-30-х рр. ХХ ст., з масовим безробіттям, зростанням соціальної диференціації, з фашистськими й авторитарними режимами, світовими війнами. Саме в цьому руслі розвивались суспільні зміни у Східній Європі, де виник політичний феномен народної демократії.

Політичні аспекти «народної демократії» – явище комплексне і багатогранне, тож до цієї проблематики звертаються зарубіжні і вітчизняні науковці. «Народна демократія» – таку назву отримав режим, установлений у країнах радянської сфери впливу після Другої світової війни, – пише дослідниця з Росії В. В. Мар'їна. – За минулі після цього десяти-

ліття написано сотні, а може, і тисячі досліджень, присвячених історії країн Центральної і Південно-Східної Європи в 1944-1948 рр. Але до цього часу серед вчених не затихає дискусія про те, що являв собою цей режим: чи він був оригінальним, тобто альтернативним як буржуазній демократії західного зразка, так і соціалістичному ладу радянського типу, чи ж він був задуманий і реалізований як перехідний на шляху встановлення цього останнього, як сходинка до нього» [5, с. 14]. Тож, цілком зрозуміло, що існують різні думки вчених [2, с. 69; 3, с. 262-262; 4, с. 143; 6, с. 306; 8, с. 295-296] щодо визначення етапу народної демократії, але узагальнюючи їх, можна зазначити, що це політично варіативний, перехідний стан суспільства, яке відкинуло авторитарні і праві, тоталітарні режими, що за дефініціями тих років об'єднувались у загальне поняття «фашизм», і намагалось визначити принципи свого подальшого демократичного розвитку. У період народної демократії співіснували і конкурували різні концепції майбутнього суспільного устрою.

Метою даної наукової розвідки, виходячи з врахування ролі і впливу в регіоні ЦСР міжнародного фактора, є вияснення причин перемоги у коаліційному уряді Вітчизняного Фронту Болгарії ліворадикальної (комуністичної) альтернативи при формуванні режиму «народної демократії».

На початку 40-х рр. політика Болгарії розцінювалася СРСР як фактичне ведення війни на боці Німеччини. Тож, коли Червона Армія, переслідуючи фашистів увійшла на території європейських країн, 5 вересня 1944 р. СРСР оголосив війну Болгарії. Наближення Червоної Армії до Балкан і державний переворот 23 серпня у Румунії, загострили ситуацію в Болгарії. Уряд втрачав контроль над країною, натомість Вітчизняний фронт (ВФ) зміцнював свої позиції. ВФ утворився у 1942 р., як неурядова інституція лівоорієнтованих політичних сил, що боролися за звільнення країни від фашизму. До нього ввійшли представники Болгарської робітничої партії (з вересня 1944 р. – Болгарська робітничка партія (комуністів) – БРП (к)), лівого крила Болгарської землеробської народної спілки (БЗНС-Пладне), Болгарської робітничої соціал-демократичної партії (БРСДП), політичної групи «Звено» (згодом Народна спілка – НС) і незалежні – безпартійні громадські діячі із середовища інтелігенції [1, Ф. 074, оп. 34, п. 115, спр. 10, арк. 16]. У 1944 р. ВФ став вагомим політичним силою і вже 6-8 вересня встановив владу в 160 населених пунктах. Поступово на його бік перейшли й урядові військові частини. По радіо 9 вересня оголосили про перемогу «народного повстання» і перехід влади до Вітчизняного Фронту. Новий уряд, сформований БРП (к), який очолив Кімон Георгієв, включав по 4 представники від БРП, БЗНС-Пладне, НС-Звено та 2 від БСДРП (ліві соціалісти) [1, Ф. 012, оп. 128, п. 110, спр. 750, арк. 3].

Безпосередньо після 9 вересня 1944 р. багатопартійна система в Болгарії відновила, але вона набула закритого характеру, обмеженого

вузькими рамками Вітчизняного Фронту. Всі інші політичні партії і групи оголосили недемократичними і їх заборонили. Тоді ж уряд Вітчизняного Фронту оголосив війну Німеччині і попросив СРСР про перемир'я, яке було прийнято [12, с. 12]. У Листі заступника командуючого 3-м Українським фронтом генерал-полковника С.С. Бірюзова від 11 жовтня до голови Ради Міністрів Болгарії К. Георгієва про умови початку переговорів про перемир'я йшлося, що «уряди СРСР, Об'єднаного Королівства і Сполучених Штатів, розглянувши прохання Болгарського Уряду про перемир'я, вирішили, що необхідною передумовою початку переговорів про перемир'я є прийняття Болгарським Урядом зобов'язання евакуювати всі болгарські війська і всіх болгарських чиновників з грецької й югославської території. Така евакуація повинна розпочатися негайно і повинна бути закінчена впродовж 15 днів із дня цього повідомлення. З метою перевірки і контролю за проведенням цієї евакуації три союзних уряди направлять у Болгарію своїх представників, які будуть діяти як Об'єднана Союзна військова місія під головуванням радянського представника» [1, Ф. 06, оп. 6, п. 34, спр. 410, арк. 2]. Болгари відповіли, що «болгарські громадяни і військова влада найповніше сприятимуть Військовій Місії, що направляється Союзними урядами, щоб вона могла провести перевірку і здійснити контроль за проведенням цієї евакуації» [1, Ф. 06, оп. 6, п. 34, спр. 410, арк. 1]. Угоду про перемир'я між урядами СРСР, Об'єднаного Королівства і США, з одного боку, і урядом Болгарії, з другого, було підписано в Москві 28 жовтня 1944 р.

За рішенням Тегеранської конференції (1943 р.) головні політики країни, що здійснювали внутрішньо – і зовнішньополітичний курс болгарського уряду, повинні були предстати перед міжнародним судом. За виконанням рішень Тегерану і водночас умов перемир'я спостерігала Союзна Контрольна Комісія (СКК). У вересні 1944 р. військових злочинців передали військовій владі СРСР, а згодом болгари підготували судовий процес над ними. У Ноті про злочинців записано, що «після вступу радянських військ у Болгарію радянські органи затримали і взяли під варту деяких осіб, які винні у втягненні Болгарії у війну проти Об'єднаних націй. Ці особи підлягають суду за свої злочини». У числі затриманих були члени регентської ради Філов, князь Кирило, генерал-лейтенант Міхов, экс-прем'єр-міністр Божилов, экс-міністр Васильєв тощо.

На прохання уряду процеси над злочинцями відбувались у Болгарії. Пункт про проведення Народного суду над ініціаторами втягнення Болгарії у Другу світову війну і пов'язаних з нею злочинів включили до програми коаліційного уряду Вітчизняного Фронту. Згідно з прийнятим урядом і затвердженим Регентською радою Законом (Регентська рада була утворена при неповнолітньому царі Симеоні у вересні 1944 р. як один із «важливих регулюючих і балансуєчих факторів управління кра-

їною». До складу ради ввійшли комуніст Т. Павлов і відомі громадські діячі В. Ганев і Цв. Бобошевські, що належали до табору ліберальної буржуазії) [10, с. 49], у країні до кінця квітня 1945 р. провели 135 судових процесів, з них 2 центральних, на яких розглянули справи представників вищого ешелону влади. Заарештованих болгар – політичних діячів, що перебували в Москві, передали Болгарії і вони предстали перед Народним судом у Софії [1, Ф. 012, оп. 5, п. 60, спр. 92, арк. 1].

У програмі Вітчизняного Фронту відобразили новий напрям політики, взятий з програми БРП(к), визначивши наступні політичні й економічні завдання: відновлення конституції, всіх прав і свобод, зміни державного режиму згідно з вільним волевиявленням громадян, чистка державного апарату, встановлення дружніх відносин з СРСР та країнами антигітлерівської коаліції. «Наступне завдання – писав секретар ЦК БРП(к) Т. Костов, – створення нової демократичної і сильної Болгарії. Ця демократія повинна бути не старою формальною буржуазною демократією, а демократією нового типу, де влада в руках трудових елементів, у руках об'єднаних у бойовий союз робітників, селян, ремісників, патріотичних воїнів і народної інтелігенції, у руках бойового союзу народу і армії» [11, Ф. 17, оп. 128, спр. 750, арк. 8-9]. Уряд боровся з великою торгово-спекулятивною буржуазією; готував проведення аграрної реформи; розвивав кооперативний рух, ліквідацію безробіття; сприяв реальному вступу Болгарії у війну з Німеччиною; створив народну міліцію, провів мобілізацію до Народної армії, включивши підрозділи Народно-визвольної повстанської армії (НВПА) та частини урядової армії.

Водночас відразу ж розпочалася боротьба проти опозиції: діяльність всіх політичних партій заборонили, крім тих, що входили до Вітчизняного Фронту; велися масові розправи з супротивником. «Перед новим урядом стояла проблема викорчувати внутрішній фашизм. Вже в перші тижні після 9 вересня ліквідували революційним шляхом досить велику групу самих злісних ворогів» [11, 1, Ф. 17, оп. 128, спр. 750, арк. 4; 1, Ф. 012, оп. 34, п. 115, спр. 10, арк. 28]. Факти саморозправи членів БРП(к) з арештованими ще раніше підтверджував кандидат у члени Політбюро ЦК В. Червенков у розмові з членом групи політрадника Союзної Контрольної Комісії Ф. Фечіним, яка відбулася 15 грудня 1944 р. [1, Ф. 012, оп. 34, п. 115, спр. 10, арк. 28]. За кілька тижнів після 9 вересня 1944 р. без суду і слідства ліквідували понад 18 тис. чол. [9, с. 10]. Багатьох опозиціонерів та осіб, на яких вказали, що вони виступали проти політики нового уряду, віддали під суд. Точна статистика діяльності народних судів відсутня, але є дані, що розглянули справи 11 122 підсудних. Суди винесли виправдальні вироки для 1516 чол., припинили/призупинили справи 451 чол., довічно ув'язнили 1305 чол., до 20 років суворого режиму – 8 чол., до 15 років суворого режиму – 981 чол., до смертної кари – 2730 чол. [7].

У вересні 1945 р., аналізуючи підсумки роботи Народних судів, член групи політрадника СКК Х. Розов заявив, що суди зібрали лише «верхівку болгарського фашизму», а основні кадри фашистів залишилися незайманими. Чи це була його особиста оцінка, чи думка радянської частини СКК, встановити не вдалося, проте, ця оцінка, як свідчення про необгрунтовано широке тлумачення поняття «фашизм» і його похідних, не може бути визнана об'єктивною. Відомі випадки довільних арештів, побоїв і навіть убивств без суду і слідства. «Правда, більшість таких випадків стосувалися фашистських елементів, які могли б бути притягнені до суду і засуджені, але траплялися випадки і зведення особистих рахунків» [11, Ф. 17, оп. 128, спр. 750, арк. 23].

Вивчені документи змальовують картину досить широких репресій на місцях. Так, з 9 вересня 1944 р. по 30 січня 1945 р. у Бургаській області було арештовано 1100 чол. Після перевірки 300 чол. звільнили, майже 300 – розстріляли, решту віддали під суд. У Пловдиві арештували 1400 чол., з яких 1200 віддали під суд, а 200 чол. – відправили у табір, майже 300 чол. розстріляли без суду [1, Ф. 074, оп. 34, п. 115, спр. 10, арк. 61-67].

Подібні акції 1944-1945 рр. значно загострили внутрішню політичну ситуацію в Болгарії. Політична поведінка різних партій і верств населення відзначалась революційністю. Відчутне протистояння в державі породжували взаємини між БРП(к) і БЗНС. На засіданні Верховної ради БЗНС-Пладне 18-19 січня 1945 р. головний секретар партії доктор Г.М. Дімітров (Гема, Гемето) подав у відставку через конфлікт з БРП(к), що виник після захисту ним лінії БЗНС і висунення традиційних для селянської партії лозунгів «Мир, хліб, свобода», «Мир, хліб, народовладдя». Комуністи, вважали, що поки триває війна і в країні існує криза, ці лозунги розпалюють поразкові настрої. Від нового лідера Н. Петкова, очікували зміцнення єдності Вітчизняного Фронту і активної співпраці БЗНС з БРП(к).

31 березня 1945 р. керована комуністами і соціал-демократами Загальна робітнича професійна спілка (ЗРПС) організувала у великих містах масову кампанію під гаслами єдності ЗРПС і відміни положень законодавства 1934 р., спрямованого на збереження організацій за професіями. Планувалося проведення великої демонстрації в Софії. Але лідери Софійської міської організації БЗНС не підтримали цю ініціативу і провели самостійний мітинг в іншому місці – на площі Славейкова. Учасники мітингу вимагали свободи професійних організацій (створення Загальної землеробської професійної спілки) і закликали до боротьби проти підвищення цін на товари першої необхідності. Під час акції відбулися зіткнення демонстрантів з прихильниками урядової партії та міліцією, дійшло до застосування зброї. За кілька днів міністри – члени БЗНС звернулися до уряду, щоб винуватих (міліціонерів і членів робітничої партії) покарали і гарантували, «що їх утискати робітничая партія і

міліція не будуть, інакше вони (міністри-землероби) вийдуть з уряду, що приведе до урядової кризи» [1, Ф. 06, оп. 7, п. 27, спр. 348, арк. 1].

По всіх політичних питаннях БРП(к) консультувалася з Москвою. І вже 16 квітня 1945 р. завідуючий ІУ Європейським відділом (відділ балканських країн) НКЗС СРСР А. Лавріщев у листі до А. Вишинського писав: «Я вважаю, що потрібно дати зрозуміти лідерам Землеробської Спілки, що Робітнична партія не боїться виходу того чи іншого представника Землеробської Спілки з уряду. Можна впевнено сказати, що коли Робітнична партія займе стійку позицію з питання про притягнення до відповідальності землеробів – організаторів провокаційного виступу 31 березня, якщо Робітнична партія покаже, що вона не піде на принципові відступи, то землероби займуть більш примирливу позицію. Сьогодні я мав розмову з Г. Дімітровим, який висловив таку ж думку. Робітнична партія, на думку Дімітрова, не повинна погоджуватися ні на які відступи перед землеробами у принципових питаннях» [1, Ф. 012, оп. 34, п. 116, спр. 18, арк. 18-19]. Учасник переговорів з союзниками в Каїрі, екс-голова Народних зборів Болгарії С. Мошанов у розмові з заступником політичного радника СКК в Болгарії Д.Г. Яковлевим зазначав, що «чотири партії, представлені у Вітчизняному Фронті, не співпрацюють, а конкурують між собою, кожна гониться за тим, щоб захопити посади і розставити всюди своїх людей. Йде боротьба за вплив і владу. Загроза єдності Вітчизняного Фронту прийшла не ззовні, а з середини» [1, Ф. 074, оп. 34, п. 115, спр. 10, арк. 13].

БРП (к), яка взяла на себе відповідальність за політичну чистку в країні, за її участь у війні і за реквізиції на селі для військових потреб, викликала до себе неоднозначне ставлення і весь політичний пасив, що створювався навколо неї – переносився і на СРСР. Керівництво БРП (к) не виправдано надмірно вороже розглядало можливу участь буржуазно-демократичних партій в уряді, вбачаючи в цьому загрозу посилення буржуазії у ВФ. А це дозволяло БЗНС і НС-Звено, використовуючи свій монопольний статус (у буржуазній частині ВФ) і, незважаючи на конкуренцію з боку, організовано виступати проти БРП (к).

Але боротьба за владу і лідерство в БЗНС також підривали її внутрішню стабільність, посилювали розкольні тенденції. У розмові 10 травня 1945 р. член керівництва БЗНС О. Оббов розповідаючи про ситуацію в партії К. Левичкіну заявив, що «старий склад Постійної Присутності, де переважають прихильники Гемето, впродовж 2,5 місяців бездіяльний і по суті втратив керівництво спілкою. Н. Петков, який немає організаційних здібностей та досвіду партійно-політичної роботи та певних політичних принципів, не в змозі стати вождем землеробської спілки» [1, Ф. 074, оп. 34, п. 115, спр. 10, арк. 89-90]. О. Оббов попросив підтримки у радянського представника СКК у справі скликання конференції БЗНС, щоб вигнати прихильників Гемето з керівних органів БЗНС,

обрати новий склад Постійної Присутності і змінити курс політики Спілки на зміцнення ВФ та відносин між БЗНС і БРП (к).

Така необ'єктивна оцінка Н. Петкова відображала гостру боротьбу в керівництві БЗНС за лідерство. Адже 5 травня 1945 р. О. Оббов, Н. Петков і А. Павлов домовились про скликання з'їзду БЗНС для обрання легітимних органів. Заява О. Оббова скликати без відома Н. Петкова конференцію, візит до К. Левичкіна, щоб заручитися підтримкою СРСР, свідчать, що, ставлячи завдання «вигнати прихильників Гемето», О. Оббов виступав насамперед проти Н. Петкова і прагнув розчистити шлях до вищої посади в БЗНС для себе. Це йшло врозріз з позицією БРП (к), за якою, на той час, Н. Петкова слід було залишити на посаді керівника БЗНС та в складі уряду Вітчизняного Фронту.

В умовах кризи БЗНС, представники БРП (к) провели ряд зустрічей і переговорів з Н. Петковим. Регент Т. Павлов у розмові з К. Левичкіним 18 липня 1945 р. сказав, що «Петков буде підтримувати зв'язки з Гемето і цим ще більше скомпрометує себе. Відносно поведінки Петкова, то маю тверде переконання, що з ним неможливо домовитися про компроміс» [1, Ф. 06, оп. 7, п. 27, спр. 349, арк. 2-7]. Тоді ж Політбюро БРП (к) прийняло рішення припинити переговори з лідерами БЗНС, вважаючи їх безперспективними.

У кінці червня 1945 р. у БЗНС відбувся розкол. Впливова група Н. Петкова прийняла рішення про створення окремої партії і, протиставивши себе БРП (к), вийшла з Вітчизняного Фронту. Частина БЗНС на чолі з О. Оббовим залишилася в його складі. Цікаво, що незадовго до цього, у своєму виступі на I з'їзді комітетів ВФ (9-12 березня 1945 р.) Н. Петков, характеризуючи становище у Болгарії, вказував на необхідність зміцнювати єдність Вітчизняного Фронту – тієї «єдиної політичної сили, яка вперше з того часу, як існує вільна Болгарія, об'єднує на загальній платформі всі трудові прошарки в країні і чесну народну інтелігенцію» [13, Ф. 28, оп. 1, а.е. 3, с. 467].

Розкольницькі дії керівництва ряду партій болгарської політичної системи завдяки матеріалам ЗМІ були відомі широкому загалу населення і цим сприяли зростанню впливу в суспільстві БРП (к). Згодом це зумовило ліворадикальний поворот її курсу. У внутрішньополітичному управлінні країною партія порушила коаліційний принцип, а відтак – змінила напрям і економічних перетворень. БРП (к) швидко зростала чисельно і перетворилася на масову партію. Якщо у вересні 1944 р. вона заледве нараховувала 15 тис. членів, то у лютому 1945 р. їх вже було 250 тис. Комуністи впевнено займали управлінські посади в структурах Вітчизняного Фронту і системі силових органів, особливо міліції та судах, хоч в армії їх позиції були слабшими, залишаючись прерогативою НС-Звено.

У стенограмі інформаційної доповіді «Про положення в Болгарії», яку виголосив секретар ЦК БРП (к) Т. Костов у Відділі міжнародної ін-

формації ЦК ВКП (б) 26 січня 1945 р. вказувалося, що «були розпущені всі фашистські організації, був вироблений закон про Народний суд, за яким ми будемо судити всіх міністрів фашистських урядів, регентів, палацових радників і декілька тисяч активних провідників фашистської політики, а також всіх депутатів фашистського парламенту. Ми створили трудові виховні табори, в яких у сучасний період знаходиться майже 2 тис. активних фашистів. Проводиться чистка державного апарату, в т.ч. апарату армії. Приступили до створення міцної, добре організованої народної міліції замість старої поліції. За вказівкою товариша Дімітрова розгортаємо систематичну роботу по ідеологічному перевихованню мас болгарського народу» [11, Ф. 17, оп. 128, спр. 750, арк. 8].

Отже, вважаємо, що всі перші повоєнні роки в Болгарії позначені особливо гострою боротьбою за лідерство між компартією та політичними силами, які представляли селянство. БЗНС становила головну перешкоду на шляху досягнення монополії на владу БРП (к), також претендуючи на роль політичного лідера. Її ліве крило – складова частина Вітчизняного Фронту – поступово зайняло домінуючі позиції в селянському русі. Ліві лідери БЗНС – Гемето, Н. Петков, Б. Бумбаров та інші – відіграли провідну роль у відродженні організації в нових умовах. Уже в листопаді 1944 р. Спілка нараховувала понад 130 тис. членів, а в травні 1945 р. – 350 тис. Н. Петков вважав, що в повоєнній Європі розвинуті промислові країни перетворяться на соціалістичні, а такі країни, як Болгарія, розвиватимуться як селянські кооперативні республіки.

Інші партії, що входили до Вітчизняного Фронту також не погоджувалися з курсом комуністичної партії на лідерство та прискорення процесу усупільнення економіки. Вони висунули свої варіанти тлумачення спільно прийнятої 17 вересня 1944 р. програми дій. Так, НС-Звено, що в цілому займала чітку позицію до співпраці з БРП (к) на основі пропорційного представництва, не погоджувалася з ліквідацією приватної власності та ініціативи, виступала за розвиток багатуокладної економіки та демократичних політичних інститутів, за посилення регулюючої ролі держави в системі виробництва. БРСДП (15 тис. членів) проводила радикальну політику, але, на відміну від БРП (к), пропонувала розпочати будівництво соціалізму з соціалізації шахт, банків, фабрик та оптової торгівлі, ввести високі ставки оподаткування на великих підприємствах та запровадити елементи планової економіки.

Криза міжпартійних взаємовідносин у Вітчизняному Фронті загострилася після блокування БЗНС та НС-Звено ряду запропонованих БРП (к) законопроектів. Альтернативні програми, висунуті партнерами по ВФ, змусила керівництво БРП (к) розпочати у вересні 1945 р. коригування свого курсу. Знявши гасло тотального усупільнення, комуністи поклали в основу своєї політики тезу про посилення регулюючої ролі держави в економіці, при одночасному захопленні приватного капіталу. Це дало змогу вести діалог із НС-Звено та нейтралізувати претензії

БЗНС на політичне лідерство. Лідери БРП (к) провокували поглиблення урядової кризи, розраховуючи усунути з кабінету найвпливовіших представників землеробської партії та скомпрометувати керівництво БЗНС. Однак лідери БЗНС зайняли позицію жорсткого протистояння, що спонукало комуністів форсувати урядову кризу.

У цей час Болгарія готувала вибори до Великих Народних Зборів 26-го скликання, які у зв'язку з загостренням боротьби між різними політичними силами перенесли з серпня на 18 листопада. На відміну від БРП (к), яка пропонувала провести вибори влітку 1945 р., інші партії Вітчизняного Фронту виступали за перенесення виборів на осінь. За такою пропозицією висловилися й представники США та Англії у СКК. СРСР, який 14 серпня відновив дипломатичні відносини з Болгарією, під тиском союзників також погодився на проведення виборів у листопаді [1, Ф. 012, оп. 6, п. 76, спр. 39, арк. 9-13].

Н. Петков, Ас. Стамболійський і Г. Йорданов (всі – члени БЗНС) надіслали голові Міністерської ради Болгарії, членам Регентської ради і голові СКК листа, в якому заявили, що в країні немає умов для проведення вільних виборів, а тому вони звертаються до СКК дати згоду на проведення виборів під міжнародним контролем. Попередньо лист обговорювався з Г. Чешмеджієвим і П. Стояновим. Але радянський представник СКК С.С. Бірюзов вважав такий крок «непатріотичним» і відмовився виносити питання про відтермінування виборів на обговорення СКК. У відповідь, Н. Петков і П. Стоянов заявили про свій вихід із складу уряду і приступили до формування опозиційного блоку.

До 14 серпня 1945 р. опозиційні групи землеробів і соціал-демократів брали участь у передвиборчій кампанії. Проте 14 серпня вони заявили, що через дискримінацію владою ряду опозиційних кандидатів, вони не можуть більше брати участь у передвиборній боротьбі. Одночасно міністри – члени опозиційних груп Г. Чешмеджієв (БРСДП), П. Стоянов (незалежний), А. Павлов і А. Держанський (БЗНС) вручили К. Георгієву листа з вимогою відкласти вибори під загрозою власної відставки. Напередодні, 13 серпня, американський політичний представник у Болгарії М. Барнс заявив міністру закордонних справ П. Стайнову, що «уряд США не може не бачити всіх фактів, які свідчать про те, що елементи меншості, які знаходяться при владі в Болгарії, в теперішній час докладають зусиль, застосовуючи силу і залякування, щоб перешкодити ефективній участі у виборах великій демократичній групі контингенту виборців» [1, Ф. 452, оп. 2, п. 35, спр. 51, арк. 1]. 16 серпня 1945 р. в газеті «Отечествен фронт» К. Георгієв заявив, що «дії окремих осіб і кіл видають явні наміри викликати втручання ззовні у внутрішні справи Болгарії».

Отже, ретроспективний аналіз політичної історії Болгарії повоєнного періоду дає підстави вважати, що створений у 1942 р. Вітчизняний Фронт, як неурядова інституція лівоорієнтованих політичних сил, що

борючися за звільнення країни від фашизму, з наближенням Червоної Армії до Балкан і після державного перевороту 23 серпня 1944 р. у Румунії, почав зміцнювати свої позиції. З приходом у країну радянських військ і створенням коаліційного уряду ВФ, розпочалася швидка його еволюція до ліворадикальної (комуністичної) альтернативи при формуванні режиму «народної демократії».

Водночас становлення режиму «народної демократії» в країні відбувалося далеко не демократичним шляхом. У документах чітко спостерігається сильний тиск радянських представників на болгар при прийнятті бажаних для СРСР рішень, підштовхування болгар до фізичної розправи і знищення представників опозиційних партій, намагання радянських радників підтримувати лише комуністичну партію і усувати від влади членів інших партій. Подібну позицію СРСР займав і в наступні два роки – до 1947 р., до того часу, поки комуністи не зміцнили свої позиції настільки, що висунули вимогу про заборону у Болгарії всіх опозиційних партій і, в такий спосіб, ліквідували багатопартійну систему, а керівні позиції повністю перейшли в їх руки. Тому причинами становлення саме такого, спотвореного режиму «народної демократії» у повоєнній Болгарії були: вплив зовнішнього, радянського фактора, застосування звичних для СРСР методів боротьби проти «ворогів народу», ліквідація багатопартійності та запровадження тотальної монополії однієї – комуністичної партії й її ідеології.

Література

1. Архив внешней политики Российской Федерации. – Ф. 074, оп. 34, п.115, д.10, л.16.
2. Баева И. Смяна на елита и кадрите в България и Източна Европа (1944-1948) / И. Баева // Лица на времето. – София, 1996. Кн. 1. – С. 63-79.
3. Българските държавни институции. 1879-1986. Енциклопедичен справочник. – София: ДИ «Д-р Петър Берон», 1987. – 1254 с.
4. Валева Е.Л. Политические процессы в Болгарии 1944-1948 годов / Е.Л. Валева // Тоталитаризм: Исторический опыт Восточной Европы. «Демократическое интермеццо» с коммунистическим финалом. 1944-1948. – М.: Наука, 2002. – С. 143-174.
5. Власть – общество – реформы: Центральная и Юго-Восточная Европа. Вторая половина XX века /отв. ред. Э.Г. Задорожнюк; Ин-т славяноведения РАН. – М.: Наука, 2006. – 442 с.
6. Волокитна Т.В. Народная демократия: миф или реальность? Общественно-политические процессы в Восточной Европе. 1944-1948 гг. / Т.В. Волокитна, Г.П. Мурашко, А.Ф. Носкова. – М.: Наука, 1993. – 344 с.
7. Дума. – 1990. – 16 май;
8. Захаров В. Националният комитет на Отечествен фронт и централните държавни органи (1944-1947) / В. Захаров // Роля на социалис-

- тическоото право през двадесет и петте години социалистическо строителство в Н.Р. България. – София, 1969. – С. 293-312.
9. Исусов М. За някои съвременни оценки на най-новата история на България / М. Исусов // История и обществознание. – 1990. – №2. – С. 9-22.
10. Неопубликовани радиограми на Г. Димитров до ЦК на БРП (к) август – декември 1944 г. // Известия на Института по истории на БКП. – София, 1972. Т. 27. – 386 с.
11. Российский центр сохранения и изучения документов новейшей истории. – Ф.17, оп.128, д.750, л. 8-9.
12. Советско-болгарские отношения и связи. Документы и материалы. Т.2. Сентябрь 1944-декабрь 1958. – М., 1981. – 758 с.
12. Централен Държавен Архив на Република България. – Ф. 28, оп.1, а.е. 3, л. 467.

Стаття надійшла до редакційної колегії 16.10.2015 р.

*Рекомендовано до друку д.політ.н., професором **Климончуком В.Й.**, д.політ.н., професором **Романюком А.С.** (Львів)*

THE COALITION GOVERNMENT OF THE FATHERLAND FRONT POST-WAR BULGARIA AND THE STRUGGLE FOR A REGIME OF NATIONAL DEMOCRACY

V. I. Burdiak

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University;

58012, Chernivtsi, Kotsjubynskiy Str., 2;

ph.: +38(050)67-87-627; e-mail: vira_burdjak@rambler.ru

The article analyzes developments of the political history of Bulgaria postwar period. The author argues that the Fatherland Front, as a non-governmental organization looren political forces, that fought for the country's liberation from fascism, strengthened its position with the arrival of the Soviet troops. The formation of a coalition government of the Fatherland Front began a rapid evolution toward left-wing radical (Communist) alternatives in the formation of the regime of people's democracy. At the same time, the formation of the regime of people's democracy in the country was not a democratic way. According to the author, the reasons for the formation of just such a distorted regime of people's democracy in post-war Bulgaria was dependent on powerful external influence, the Soviet factor, the introduction of the habitual for the Soviet Union methods of struggle against "enemies of the people", elimination of multi-party system and imposing the total monopoly of one of the Communist party and its ideology.

Key words: *Bulgaria, National Front, political parties, the regime of people's democracy, a coalition government, opposition, repression, the people's courts*